

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Het gebed des Heren

Matth. 6 : 9—13.

In deze verzen geeft de Here Jezus aan zijn discipelen in het volmaakte gebed een voorbeeld voor al hun bidden. We spreken wel van het volmaaktste gebed, soms van het allervolmaaktste gebed. We moesten dat dunkt mij maar niet doen. Hoe zwaarder we onze woorden maken hoe weiniger ze vaak zeggen. Dit gebed is volmaakt. Dat is genoeg.

Een ogenblik heb ik er over gedacht dit gebed maar niet te verklaren. We kunnen met onze verklaringen levende woorden soms „dood” verklaren. Over de Bergrede bijv. is een lawine van boeken uitgestort, ze is er ook enigszins onder begraven. Dat zou ook met dit gebed kunnen gebeuren. Toch waag ik het maar enkele kanttekeningen te maken. In de hoop, dat de eenvoud en majesteit van dit gebed des Heren er niet door verduisterd wordt.

De Heiland geeft ons hier een model voor ons bidden. Nadat Hij ons heeft gewaarschuwd voor een ijdel gebruik van veel woorden in ons spreken tot God zegt Hij: Zo nu zult gij bidden. D.w.z. op deze wijze. Dus: Sober, eenvoudig, kort en krachtig. Ik kan mij niet begrijpen hoe de roomse kerk er toe gekomen is om een veelheid van paternosters als een goed werk voor te schrijven. Luther heeft met het oog hierop het *Onze Vader* de grootste martelaar genoemd. Ik ben niet precies op de hoogte met de roomse praktijken, maar het bidden van een tiental paternosters acht ik in lijnrechte strijd met de waarschuwing van de Here Jezus tegen veelheid van woorden. Het is voor mij ook de vraag of het wel goed is dit gebed een keer of wat per dag te bidden. Dat lijkt iets op het „afdraaien” van een formulier. Blijft dat nog wel spreken tot de HERE?

Verder is op te merken, dat we geen vaststaand formulier voor ons hebben. Als we de woorden van Mattheüs vergelijken met die van het Evangelie van Lukas dan merken we verschil in woordjes. We kunnen rustig aannemen, dat de Here dit gebed meer dan eenmaal zijn discipelen voorgesproken heeft. Met verschillende woorden. Hij hechtte niet aan „woorden”, maar aan de zaken, door die woorden voorgesteld. Zelfs is het niet helemaal zeker of de zogen. doxologie, waaraan wij zo gewend zijn, wel door de Here Jezus is uitgesproken. Ze komt in de oudste handschriften der Evangelien niet voor. De vraag zou kunnen opkomen of we die slotwoorden dan wel mogen gebruiken? Laten we het maar rustig doen. Ze zijn helemaal „naar de Schriften”. En strijden in niets tegen de majesteit van het Evangelie, maar zijn er helemaal mee in overeenstemming.

Dit gebed is majestueus in z'n eenvoud en orde. Geen woord te veel en geen woord te weinig. Eerst die kinderlijke aanspraak: *Onze Vader*, die in de hemelen zijt. Daarmee is al onze aandacht op de HERE gericht.

Dat blijft zo bij de eerste drie gebeden: Ze zijn gericht op Gods Naam, Gods Koninkrijk,

CHRISTUS ALLES

Laten wij dus in de eerste plaats vaststellen, dat God van den beginne af aan geen gemeenschap met de mensen goeiend heeft dan door bemiddeling van Christus. Wij hebben geen gemeenschap met God, tenzij er een middelaar aanwezig is, die Hem met ons verzoent.

Calvijn

Gods wil. Daarna komen wij aan de beurt. De laatste drie gebeden zijn gericht op ons brood, vergeving van onze zonden, kracht in onze strijd tegen de boze. Calvijn vergelijkt deze tweedeling met de beide tafelen van de Wet des HEREN. Ook daar komt eerst onze verhouding tot God aan de orde en daarna onze verhouding tot de naasten. In beide gevallen is het eerst God, daarna komen de mensen aan de beurt.

Onze Vader, die in de hemelen zijt. Zo leert de Heiland ons God aanspreken. Zo mogen we spreken op zijn gezag. Dat mag, niet omdat wij zulke vrome en waardige kinderen Gods zijn. Maar omdat God om Christus' wil onze Vader geworden is. Laten we toch nooit van onze kant beginnen, maar van Gods kant. Het zijn waarlijk niet altijd de minsten onder Gods kinderen geweest, die getobd hebben met de vraag of zij God wel mochten aanspreken als hun Vader. Hoe zouden wij dat mogen doen op grond van ons kindschap? Maar we mogen het doen op grond van Gods Vaderschap. Niet omdat wij zulke brave kinderen zijn, maar omdat onze God zulk een barmhartige Vader is en ons in Christus aanziet.

We mogen God ook wel met andere namen aanspreken. Maar laat onze aanspraak altijd sober zijn. Ik hoorde eens een gebed aan van een welmenende broeder, die wel tien uitdrukkingen gebruikte om duidelijk te maken tot Wie hij sprak. Dat heeft de Here Jezus ons niet geleerd. Als we bij de Koningin worden toegelaten noemen we toch ook niet alle titels die ze heeft? Majesteit is voldoende. We moeten het maar niet beter weten dan de Here het ons leert.

Wat een rijkdom, dat we God onze Vader mogen noemen. Die met Zijn almachtige genade alles wil geven wat wij nodig hebben. Hij heeft gezegd: Ik ben de HERE, uw God. Wij mogen antwoorden: Onze Vader. En opdat we niet menselijk van Hem zouden denken volgt er: Die in de hemelen zijt! Die alles kan wat Hij wil. Zo wil de Heiland bij ons wekken niet alleen kinderlijk vertrouwen, maar ook kinderlijke eerbied en afhankelijkheid. Deze aanspraak is vertrouwenwekkend, ook eerbiedwekkend, ook duizelingwekkend.

Het zal wel zo zijn, dat wij in ons bidden eerst denken aan onze zorgen en zonden en noden. Maar dat hoort zo niet te zijn. Het eerste wat de Here ons leert vragen is: Uw Naam worde geheiligd. Dat moet ons hoogst verlangen zijn. De kranten staan vol van namen van mensen. Van grote mensen, ook wel van zeer slechte mensen. Maar de wereldpers zwijgt van Gods Naam. Zo staat het ook in het algemeen met radio en televisie als ik het wel heb. Veel wordt Gods naam in de wereld gebruikt tot ontheiliging. We leven in een wereld, die nog wel godsdienstig is op de een of andere manier. Maar de Naam van de Vader van onze Here Jezus Christus wordt verzwegen of ontheiligd. Daar tegenin bidt Gods volk: Uw Naam worde geheiligd. Geef dat wij u recht kennen. Geef dat de wereld vol mag worden van uwe kennis. Geef, dat wij heel ons leven zo richten, dat Uw Naam om ons niet wordt gelasterd maar geprezen. Als we zo bidden, echt bidden, dan zullen we ons ook afvragen of we zo leven!

Uw koninkrijk kome. Deze wereld lijkt meer op een hel dan op een hemel. Het heeft er meer van, dat de heerschappij van de duivel toeneemt, dan dat de heerschappij van

UIT DE INHOUD:

<i>Het gebed des Heren</i>	H. J. J.
<i>Het kleeid zonder naad (II)</i>	J. M.
<i>Boekbespreking</i>	
C. V.; J. W.; H. C. E. S.—L.; H. J. N.	
<i>De Maan</i>	D. v. R.
<i>Kritische krabbel bij Kritische krabbel</i>	R. V.
<i>De jongeling aan 't werk gezet</i>	H.
<i>Persschouw</i>	C. V.
<i>Stichting Geref. Bejaarden-Centrum</i>	
<i>Kerknieuws</i>	

Gods genade de overhand krijgt. Als we ongelovig deze wereld bekijken dan zouden we vertwijfelen aan de macht van Gods genade. Maar als we „aanmerken de dingen die we niet zien”, dan wanhopen we niet. Jezus Christus heeft duivel en wereld overwonnen. Zijn koninkrijk is reeds overal waar Woord en Geest de harten neigen om leven en zaligheid in Christus te zoeken. En alle kinderen des koninkrijks verlangen naar de volmaaktheid van de heerschappij van Gods genade, naar de wederkomst van Christus.

Uw wil geschiede gelijk in de hemel alsook op de aarde. We denken te weinig aan de engelen, Gods gediensstige geesten. Zij doen Gods wil in hemel en op aarde. En zij hebben meer macht dan de boze geesten uit de hel. In deze bede vragen we zo trouw te mogen worden als de engelen in de hemel.

Dan komen wij aan de orde met onze noden: Geef ons heden ons dagelijks brood. Hier is geen sprake van „geestelijk” brood, maar van alledaags eten. Daar zorgt de HERE voor en dat mogen we van Hem vragen. In deze tijd van jacht naar meer geld en rijkdom bestaan mogen we wel eens over deze bede nadenken. Het schijnt soms of er maar één ding van belang is in het leven: het economisch goed te hebben. We mogen dankbaar zijn als God ons een goed belegde boterham geeft. Maar we zullen ook tevreden zijn als de HERE ons geeft ons dagelijks brood.

Van het mindere gaat het dan naar het meerdere: Vergeef ons onze schulden gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren. Gods genade is ons genoeg in leven en sterven. En Gods genade vergeeft. En wij ontvangen genade om ook genade te geven. Wat moet God ons veel kwijtschelden. Wat een schulden stapelen wij op in een lang leven, ze zijn niet te overzien. Wij kunnen niets weer goed maken. God heeft door Christus alles weer goed gemaakt. In Hem hebben we vergeving van al onze zonden. Als we daar rijk in zijn worden we ook bereid mild aan anderen te vergeven wat zij ons schuldig zijn. Is die bereidheid er bij ons in royale mate? Of gelijken we op de onbarmhartige dienstknecht van Matth. 18?

En leid ons niet in verzoeking maar verlos ons van de boze. We noemen gewoonlijk twee weldaden van Gods genade: vergeving der zonden en eeuwig leven, of rechtvaardiging en heiliging. Om dit laatste bidden we in de zesde bede. Daarmee erkennen we onze zwakheid. Wij kunnen niet tegen de verzoeking. Wat ons betreft zijn we een gemakkelijke prooi van de duivel. Laten we hem maar uit de buurt blijven. Wee als wij het er naar maken, dat God ons in verzoeking brengt. Heerlijk als Hij ons verlost van de boze. Dat is het leven in de volle zin van het woord. Amen: dat is waar en zeker.

H. J. Jager.

Het kleed zonder naad

II

Wat er geworden is van het onderkleed, de chitoon van de Heiland, die uit één stuk geweven was, waarom de soldaten op Golgotha geloot hebben, weet de historiebeschrijving niet. We hebben de vorige keer geschreven dat de bisschop van Trier, die beweert dat deze chitoon in de kathedraal van zijn stad bewaard wordt, bij voorbaat toegeeft, dat „de meest deskundige experts van Triers religieuze schatten onomwonden toegeven, dat de historische echtheid niet met zekerheid te bewijzen valt”. Waarom dan toch de bewering dat het oude kledingstuk dat in Trier aan duizenden in deze zomer werd vertoond, deze echte chitoon zou zijn? Ja, waarom? Rome antwoordt: de christelijke overlevering. Die „lijkt hoogst betrouwbaar”. Is dat zo? Lijkt deze hoogst betrouwbaar?

Wij menen dat er geen redenen zijn om dat aan te nemen. Maar dat we moeten zeggen, dat de legendevorming er zich van heeft meester gemaakt. Meer dan één roman is er rond die „mantel” geweven, en soms met grote begaafdheid geweven. Die begaafdheid van de romanwevers veranderde niets aan het feit dat het gegeven een legende was.

De legende verhaalt dat Maria, de heilige maagd, de moeder van de Here Jezus, dit kostbare kledingstuk zou hebben vervaardigd voor haar Zoon.

De legende verhaalt ook, dat door een buitengewone beschikking dit onderkleed zonder naad, zou zijn ontsnapt aan de vernietiging. Verkocht door de soldaat die de gelukkige winnaar was, zou het kledingstuk terecht zijn gekomen in de handen van gelovige christenen, die het door de tijden van christenvervolging heen, ongerept hebben weten te bewaren tot op de dag dat de vrome moeder van de eerste christenkeizer van het Romeinse Rijk, Constantijn, het kleed zou hebben weten te kopen. Die moeder was de keizerin Hélena. De legende vertelt dat deze Hélena, op bijna tachtigjarige leeftijd, nog zo flink was, dat zij met een goed gevulde beurs, de omslachtige en vermoeiende reis naar het heilige land zou hebben aanvaard, met het doel om daar zoveel mogelijk relikwieën van de Verlosser voor het avondland te kopen en te verzamelen. Volgens de legende bevonden zich onder de schatten, die zij wist te verzamelen, dit heilige kledingstuk en het kruis, waarvan, naar het heet, zich in Trier ook een deeltje bevindt.

Hoe kwam dit kledingstuk nu helemaal in Trier terecht?

Toen het Romeinse Rijk in tweeën scheurde regeerde Constantijn over het oostelijke Rijk. Hij bepaalde dat zijn hoofdkwartier in de stad Trier zou worden opgericht; aan de Rijn-grens. Uit dit hoofdkwartier van Constantijn ontwikkelde zich in de loop der jaren, een tweede hoofdstad, naast Rome als eerste stad van het Imperium. De keizerin die jaren te Trier zou hebben gewoond, zou het kledingstuk hebben toevertrouwd aan de zorg van de christelijke bisschoppen, die op hun beurt het kledingstuk met de grootste zorg zouden hebben bewaard in de kathedraal van Trier. Dit was in het begin van de vierde eeuw; 326. Veel later, toen de grote volksverschuivingen vanuit het Oosten kwamen en ook Trier en het Rijngebied bedekten met nieuwe massa's en nieuwe heren, is het kleed gedurende een aantal eeuwen verdwenen. Spoorloos. Eeuwen later, in het jaar 1196, heet het opnieuw te zijn ontdekt, en wel in een altaar ingemetseld, in de kathedraal van Trier. Hoe het kleed daarin gekomen zou zijn weet niemand. En hoe men toen ontdekt heeft, dat dit kleed, gesteld voor een moment, de juistheid van het legende-verhaal uitgerekend het onderkleed van de Here Jezus was? Geen mens die het kan verklaren!

Uit blijdschap, zo gaat het verhaal voort, dat men het kleed van de Here Jezus had teruggevonden, heeft men grote feesten gevierd in dat jaar en hebben de bisschoppen het heilige kleed terstond, nu op een nieuwe plaats in een nieuw altaar, in de kathedraal laten inmetselen. Dus weer een periode waarin niemand het zag. Na drie eeuwen, zou keizer Maximiliaan erin geslaagd zijn het hart van de toenmalige bisschop te vermurwen, zodat het heilige kleed te voorschijn werd gehaald en de keizer vertoond. „Op de

waarlijk heftige smeekbeden van de keizer werd tenslotte het altaar open gebroken en een kunstig uit hout en ivoor gesneden kistje door een in het altaar afgedaalde priester te voorschijn gehaald. Hierin was de heilige mantel met nog andere relikwieën zorgvuldig verpakt. De bisschop stond er echter op dat alleen de keizer het kleed in zijn volle omvang mocht zien. De overige gelovigen werd hij getoond als een klein pakje, zoals dit uit de kist was gehaald”.

Daarna is de faam van de aanwezigheid van dit heilige kleed te Trier zich over Europa gaan verbreiden. We zijn nu aangeland in de eeuw die aan de reformatie voorafging, de eeuw waarin de relikwieënverering een droevige vermaardheid heeft gekregen. Maar de bisschoppen van Trier wilden het heilig kleed niet regelmatig tentoonstellen. Maar zeer zelden werd het voor het publiek ter bezichtiging gesteld. Soms maar eens, soms drie keer in een eeuw! Ook nu wordt het kleed niet elk jaar tentoongesteld. Reden? Vooral deze dat het zeer oude kleed, niet langer tegen het licht bestand is. Tijdens de voorlaatste uitstalling in 1933, moet het kleed ernstig door de inwerking van warmte- en lichtstralen geleden hebben. Reeds sinds tijden, waarvan men verder niets weet, moet men al moeite hebben gedaan, om het kledingstuk te beschermen.

Zolang als men van zijn bestaan in Trier afweet, dat is dus zeker van het jaar 1196 af(?) is het oude kleed beschermd door verschillende lagen stof, „waarvan men de aard, evenals die van de stof van de Mantel zelf, niet door eeuwenlange en regelmatig herhaalde onderzoeken met zekerheid kon achterhalen”.

BOEKBESPREKING

Prof. Dr K. J. Popma, **Levensbeschouwing**. Opmerkingen naar aanleiding van de Heidelbergse Catechismus. Buijten en Schipperheijn, Amsterdam, 1958.

II

Zoals we de vorige week reeds opmerkten, voert Popma in zijn boek een ononderbroken strijd tegen het subjectivisme. Dat wil zeggen: tegen een primaire uiting van de oerzonde van de mens, namelijk de zelf-zucht.

Luther typeerde deze zonde als het incurvatus-in-se-zijn van de mens. Dat wil zeggen: zijn geheel en al van-zichzelf-uitgaan, op-zichzelf-betrokken-zijn, het alles aan-zichzelf-dienstbaar-maken-en-naar-zichzelf-afmeten. Dit kwaad bereikt zijn toppunt als de mens ook God wil gebruiken op wat voor wijze en met wat voor doel dan ook.

Deze zelfzucht is het demonische kwaad, het dodelijke vergif, dat alle menselijke verhoudingen uiteindelijk kapot maakt; dat ook oorzaak is van alle kerkelijke ellende, omdat het opkomt uit een verstoring van de verhouding, de ver-stand-houding met God.

Dit kwaad heeft evenals alle kwaad een kameleontische aard. Het vertoont zich in alle mogelijke vorm en kleur. Het geraffineerdst en gevaarlijkst als het precies het tegenovergestelde lijkt van wat het is.

Subjectivisme is nu in al zijn vormen en uitingen niets anders dan een gestalte van deze zelfzucht.

God, zo schrijft Popma, legt een onpeilbare levensernst in ons leven, omdat Hij ons als mensen bejagent. Aan deze ernst danken we die volle, diepe levenstoon, die onder meer tot uitdrukking komt in ons realiteitsbesef: het nuchter-zijn, het zien van de dingen, de omstandigheden, de verhoudingen, zó als ze werkelijk zijn. Deze ernst, welke God geeft, waarborgt de zekerheid van onze levensgang. God houdt ons daardoor in zijn spoor. En daarin schraagt Hij ons in onze wankelende gangen. Dat doet God door allerlei middelen. Bovenal door ons te dringen naar en te houden aan zijn woord. Dat woord is de ware en enige toetssteen in en van ons leven.

Het grote gevaar, de grote zonde, is nu, dat men in plaats van deze toetssteen een

„Pas tegen het einde van de vorige eeuw werd er een eenstemmig rapport van verschillende geleerden uitgebracht, waarin vermeld stond dat de Mantel van katoen was gemaakt. De vezels ervan waren echter zo dun dat zij niet met het blote oog te onderscheiden waren. Ook over de kleur kon men het niet eens worden”, aldus de schrijver in het Eindhovens Dagblad.

Ook dit over de tegenwoordige samenstelling van het kleed geef ik U door uit dit dagblad:

„Wel staat het vast dat de Heilige Mantel, zoals hij nu bewaard wordt, uit vijf verschillende stofsoorten bestaat. Op de eerste plaats is daar uiteraard de relikwie zelf. Deze is aan de buitenkant van de voorzijde beplakt met een van patronen voorziene stof en aan beide binnenzijden met effen keperzijde. De achterzijde van de buitenkant is overtrokken met een soort gaas, terwijl men later weer over de gehele binnenzijde een nieuwe zijden voering heeft aangebracht.

Reeds bij onderzoeken van tientallen jaren geleden bleek dat de eigenlijke mantel bestaat uit „onvolkomen verbonden stofgedeelten die tussen de beide stofweefsels verspreid liggen”.

De talrijke pogingen om het kleed te behouden hebben niet kunnen voorkomen dat het tijdens zijn verblijf in het hoofdaltaar in ernstige mate door vocht en schimmel werd aangetast. Daarom ging men rond 1900 tot een nieuwe conservering over, waarbij de losse delen van de eigenlijke relikwie met een rubberpreparaat werden bestreken en weer vastgeplakt aan de zijden overtrek.”

J. Meester.

valse weegsteen gaat gebruiken. Die is de HERE altijd een gruwel. Ook als hij gebruikt wordt in het geestelijke leven. En we bedrijven dat kwaad als we in verband met dat geestelijke leven een maatstaf ontleen aan onszelf of de gemeenschap, waarin we ons thuis voelen: Zie, dat is nu het subjectivisme. „Niet de wet Gods is dan onze maatstaf, maar op de een of andere manier wordt onze eigen subjectiviteit dat. Die subjectiviteit kan één persoon zijn, het kan een gemeenschap zijn, een dorpsgemeenschap, een groep, ja zelfs een gemeente. (blz. 160).

Dit subjectivisme openbaart zich in vele vormen. Maar deze zijn in de wortel geheel aan elkaar gelijk. Ook al schijnen ze met elkaar te vloeken. Het kan gebeuren dat subjectivisten elkaar op leven en dood bestrijden. De felle twist tussen „objectivisten” en „subjectivisten” in de kerk is niets anders dan een strijd tussen vijandige, subjectivistische, broeders. De controverers tussen een meer „verstandelijke” opvatting van het geloof en een meer „bevindelijke” evenzo. Rationalistisch redeneren, emotionalistische bevindelijkheid, hiërarchisch regeren in de kerk: het zijn alle vormen van hetzelfde kwaad.

Het is nu uitermate moeilijk dit subjectivisme te ontmaskeren. Zowel bij zichzelf als bij anderen. Want juist ten aanzien van dit subjectivisme is ons hart zeer arglistig. Op verstandelijk vlak en dus met rationeel betoog en redenerende polemie is hier niets te bereiken. Wat niet via het verstand in het hart is gekomen, gaat er met verstandelijke middelen ook niet uit. En kreten of tirades zijn vooral op dit gebied waardeloos.

Tegen dit subjectivisme preekt Popma in heel zijn boek.

Het is inderdaad prediking wat hij in dit verband — trouwens in elk verband! — in zijn boek biedt. En hij doet dat zeer indringend, ontdekkend, ontmaskerend.

Ik noem enkele voorbeelden.

Popma zegt prachtige dingen over „de enige troost”. Het antwoord op de eerste vraag van de Heidelbergse Catechismus is, zo verzekert hij, een litanie op de heerlijkheid van de Koning. Maar in verband daarmee wijst hij op allerlei schijn-troost, waaraan het listige hart van de mens zich verslingert en de dood eet. De mens troost zich „van nature” b.v. met romantisme, flinkigheid enz. Juist die typen en groepen, die parmantig uitroe-

pen, dat ze ongetroost door het leven gaan, boren onophoudelijk een troostbron aan. Zo was de leer en de praktijk van het harde leven in oorlogs-daadwerkelijkheid en heldendom niet zonder de zucht naar vertroosting. Men zocht zijn troost in de verslondenheid van de aandacht door felle activiteit, ook wel in het — meestal gewaande — uitzicht op overwinning. Soms ook in de voldoening, die van offerbereidheid en offerbrengen kan uit gaan. In de hellenistische wijsbegeerte was de koninklijke deugdzaamheid of het behagelijk gevoel, dat haar onderstelde aanwezigheid meebrengt, niets minder dan een religieuze troost. Plichtsmensen worden door hun plichtsgevoel en door hun plichtsopvatting ver troost. Velen vinden hun levensvullende en levensterkende troost in gezin, huwelijk, werk en politieke partij.

Na deze scherpe observatie gaat Popma zo verder: Zijn deze troostfactoren losgemaakt van of tegengesteld aan de enige Christelijke troost, dan werken ze verdovend en ontmenselijkend. Er ligt een vreselijke verleiding in de onvergelykelijke troost die er kan uitgaan van een studieleven. En meer dan een, die begon als held in Christus, werd door die troost van Hem losgeweekt, en eindigde met een soort geestelijke pseudo-welvarendheid zoals Gideon.

Na deze analyse van de schijn troost dringt Popma nog dieper door in het vergiftigende kwaad van de valse troost. Hij merkt namelijk op, dat pseudo-troost ook altijd een element van zelf-behagen bevat. De christelijke troost wordt gevonden op de weg van het eenvoudige Schriftgelovige zelfmishagen. Maar dat is precies het tegenovergestelde van zelfbehagen. Het menselijk hart is evenwel geraffineerd. Men kan het zelfbehagen zelfs beoefenen door het gevoel van zelfmishagen na te jagen. Maar het gevoel van zelfmishagen doet weinig ter zake. Het gaat om het werkelijke, nuchtere, zakelijke zelfmishagen zelf. Het zelfmishagen over eigen echte zonde voor het aangezicht van God. Bovendien: een gevoel, dat nagestreefd wordt heeft met datgene waar het als gevoelscomponent bij hoort geen verband meer. Het streven naar het „gevoel” van berouw, heeft b.v. met echt berouw niets te maken. Het is zelf-cultuur. Ja, bijna pervers. Het geldt ook hier: als de ziel spreekt, dan spreekt de ziel reeds niet meer.

De vormen van het menselijk zelfbehagen zijn ontelbaar en even ontelbaar zijn de gedaanten van de pseudo-troost. Zo kan men b.v. in de christelijke levensstrijd door allerlei teleurstellingen b.v. in de verleiding komen de troost die van de studie uitgaat te stellen boven de christelijke troost. En daaruit blijkt, dat het vinden en uitwerken van de Christelijke troost betekent een nooit ophoudende geloofsstrijd, die altijd opnieuw aangevat moet worden. (blz. 26/7).

Op deze wijze predikt Popma op waarlijk ontdekkende wijze over de troost. Wat hij geeft is een ontmaskering van de arglistigheid van het boze hart, dat zich vergaapt aan en vergiftigt met wat een caricatuur, ja, een bederf daarvan is.

* * *

Maar niet alleen ten aanzien van de troost gaat Popma het subjectivisme te lijf.

Belangrijk is ook wat hij over het „gevoel” schrijft.

Het kwam reeds in het bovenstaande ter sprake.

In de gereformeerde wereld heeft men daarmee steeds een — theoretisch — evenwichtsspelletje gespeeld. Dat wil zeggen: men poneerde dat een „harmonisch” geloofsleven gekenmerkt wordt door een evenwicht van verstands-, gevoels- en wilsmomenten. En men zag niet, dat men op deze wijze redenerend reeds voluit in de subjectivistische wateren was verzeild. Want men spreekt op deze wijze uitsluitend over de menselijke reacties op de openbaring Gods. Ja zelfs nog maar alleen over een deel, een aspect, daarvan, en dan nog niet eens het dominerende!

Popma brengt meer dan eens de functie van het gevoel in het christenleven ter sprake.

Sprekend over de dankbaarheid welke Christgelovigen moet kenmerken, merkt hij op, dat het misschien goed is, dat zo'n Christgelovige niet te vaak en niet te uitgebreid over zijn dankbaarheid spreekt. Want die dankbaarheid moet uit hem spreken, en spreekt ook spontaan uit hem. Daarbij voert het geloofsgevoel zelden de boventoon. Een

Christen van vandaag kan zijn geloof moeilijk in gevoel uitleven. Dat is ook helemaal niet nodig. Het gevoel heeft zijn eigen bescheiden plaats. Maar aandacht voor het gevoel pleegt dat gevoel zelf te vervalsen. Het is lang niet onmogelijk, dat een sterk trillend geloofsgevoel een slecht teken is, en in grensgevallen kan er afkeer en afval uit spreken! (blz. 39).

Op een andere plaats spreekt Popma ervan, dat we geneigd zijn mystieke ervaringen voor buitengewoon te vinden. Maar, zo voegt hij er aan toe, het is „niet minder opmerkelijk, dat zulke ervaringen ver buiten de beademing door het Evangelie óók te vinden zijn, en soms in indrukwekkender vorm dan in de nabijheid van de Christelijke kerk. Het onderwerp is vrij gecompliceerd. Maar één feit moge vermeld worden: een bepaalde psychotherapeutische behandeling is bij machte alle emotionaliteiten van de mystieke ervaring langs „technische weg” te voorschijn te roepen, in een zgn. „rêve éveillé”; dit lijkt mij afdoende”. (blz. 75). Popma had er nog bij kunnen zeggen dat er middeltjes zijn gemaakt, z.g. „tranquillisers”, die van een sombere gedepremerde broeder een juichende christen kunnen „maken”.

Op blz. 134 wordt er door hem op gewezen, dat Christus reeds nu het eeuwige leven geeft. Dat doet Hij uit kracht van zijn Godheid. Wij voelen dat „niet met een intra-menselijk gevoel: wij voelen die kracht in zijn verhevenheid, in zijn transcendentie boven het schepsel-zijn. Hij haalt ons naar Zich uit de kracht van Zijn God-zijn, en daardoor worden we gewaar, dat we de Verhevene naderen, een gewaarwording die soms een overweldigend gevoelsaspect kan hebben, maar veel vaker niet, en het is bepaald gevaarlijk, dit gevoelsaspect erg belangrijk te vinden, omdat het ook kan fungeren wanneer er van een toenadering tot God eigenlijk geen sprake is of zelfs een bewuste volharding in afkerigheid wordt vastgehouden”.

* * *

De principiële anti-subjectivistische tendens van Popma's boek komt ook bijzonder duidelijk uit in wat hij schrijft over de „religieuze ervaring”.

Wat is er al niet over die „religieuze ervaring” geschreven. En hoe vaak geschiedde dat op onbijbelse wijze. Inderdaad is er in de religie „ervaring”. Gelovigen ervaren Gods zorg, liefde en toorn. Maar deze „ervaring” is van volstrekt eigen orde. Wee als ze wordt verabsoluteerd, gehypostaseerd. Wee, als de aandacht in de concrete ervaring ook maar één moment van God en zijn woord afgetrokken en op de mens, of diens ervarende activiteit, of, nog slechter op diens bewustzijn of gevoel van die ervaring wordt gericht. Of — en dan wordt God en zijn woord uit het gezicht verloren en tot „middel” gedegradeerd — als die ervaring norm wordt voor de religie of (ken)teken van het geloof of het christen-zijn van de ervarende mens.

Popma schrijft nu: „het Evangelie komt ons de tijding van bevrijding brengen. Het is goed over die tijding na te denken; en over de verbreking van de macht van satan. Dat nadenken volgt andere wegen dan die van onze ervaring. In de ervaring treedt het leed binnen, en de verdrukking en benauwdheid, de geweldpleging van hen, die zich tot werktuigen van de boze maken, hetzij tijdelijk, hetzij definitief. Maar in het nadenken zien wij: de dingen zijn niet zoals zij schijnen. Dat is tot nadenken van het geloof, waarin generlei ervaring is verdisconteerd, behalve de geloofservaring welke, maar in dat geval heeft het woord „ervaring” een andere betekenis”. (blz. 34).

Popma maakt hier scherp onderscheid tussen de ervaring, welke in verband staat met paulinische zien op het „zichtbare”, dat „tijdelijke” is; en een geheel andere ervaring, een geloofservaring, welke resultaat is van het zien op het „onzichtbare”, dat „eeuwig” is.

In een belangrijke uiteenzetting over de mystiek spreekt Popma van twee motieven, welke daarin een rol spelen: het „aankijk-motief” (Jezus kijkt u aan) en het „wacht-motief” (Jezus wacht op u). En Popma schrijft dan: Het is makkelijk in te zien, dat de gespannen aandacht voor de eigen religieuze ervaringen (een vorm van zelf-interesse, die wel eens met de ietwat vage term „geestelijk egoïsme” wordt genoemd), zoals die uitkomen in het aankijkmotief en het wachtmotief samenhangen met het reiken naar zekerheid:

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Utrecht
Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden
Dr. Ir. J. Stellingwerff, Eindhoven
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Secretariaat Geref. Persvereniging „Opbouw”:

H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht

Penningmeester van de Geref. Persvereniging:

Drs J. F. J. Lamet, Antilopelaan 2,
Geldrop, post Eindhoven

Administratie: Slotlaan 220, Zeist

pas als ik die en die ervaring heb doorgemaakt, weet ik zeker dat niet alleen anderen, maar ook mij vergeving der zonden, eeuwige gerechtigheid en zaligheid van God geschonken is”.

Popma slaat hier de spijker precies op de kop. De geweldige belangstelling voor eigen religieuze beleving spruit in verreweg de meeste gevallen voort uit onrust, onzekerheid, angst. Men hoopt die door middel van een gunstig resultaat van de zelfanalyse te kunnen overwinnen. Maar men beseft niet, dat wat uit de onzekerheid voortvloeit — het beschouwen van eigen „geestelijk leven” — nooit ofte nimmer een middel kan zijn om die onzekerheid te overwinnen!

Diep in het verlangen naar zekerheid, zo gaat Popma verder, schuilt een rest, soms een zeer aanzienlijke rest van religieuze angst en ongelof. Dat spreekt eigenlijk van zelf. Want dat stemt volkomen overeen met het geloofs-subjectivistische karakter van de ervarings-theologische levenshouding van de mensen, die op deze zelf-analyse de nadruk leggen en zich daaraan te buiten gaan. Deze houding draagt voorts altijd een duidelijk individualistisch stempel. Het is opmerkelijk, dat in zulk een geloofsleven het Woord van God en de sacramenten een zeer ondergeschikte rol spelen, doordat ze in de ervarings-theologische houding worden ingelijfd. Dat wil zeggen: Ze zijn niet meer de grond voor het geloof, maar men hanteert ze als hulpmiddelen om tot de in de weg der zelfanalyse gezochte zekerheid te komen! (blz. 310).

Wat nu de echte religieuze ervaring is, omschrijft Popma op blz. 165. Hij accentueert daar nog eens, dat het geloofsvertrouwen het resultaat is van het werk van Gods Geest. Maar die Geest werkt door het Evangelie, d.i. door het Woord van Gods liefdebevel. Dat wil zeggen: zo dikwijls als we in de Bijbel lezen, ontmoeten we de Here en maken we opnieuw en telkens intenser kennis met Hem. En dan laat Popma hierop volgen: De Schrift lezen is een pure en authentieke religieuze ervaring, het is zelfs de enige pure en authentieke religieuze ervaring! Zeker er zijn ook religieuze ervaringen die niet puur en niet geheel oorspronkelijk zijn. Maar deze religieuze ervaringen ontlene hun karakter van religieuze ervaring dan aan de feitelijkheid van het toespreken Gods, d.i. aan de feitelijk toesprekende en in liefde bevelende God.

Dit is prachtig gezien. Want in dezelfde mate als de gelovende mens gegrepen wordt door de levende God en vol aandacht is voor diens levend woord verteert de aandacht voor eigen persoon en diens activiteit. De gelovende mens is dan „een en al oor”, of liever „een en al hart” voor zijn hemelse Vader. En de totale aandacht voor Hem laat geen plaats over voor anders gerichte aandacht. Het allerminst voor een geïsoleerde aandacht voor zichzelf. Het gelovende hart wordt geboeid door de levende God, zijn Christus en diens

werken en woorden. Het is er mee als b.v. met het luisteren naar muziek. Als muziek de hoorder grijpt, vergeet hij zichzelf! Hij denkt aan niets anders dan aan wat hij hoort. Hij vergeet zichzelf en zijn horen en zijn aandacht. Er is voor hem alleen maar **muziek**.

* * *

Ik heb wat uitvoerig over Popma's strijd tegen het subjectivisme gesproken.

Ze is reeds als zodanig van grote betekenis, want hij wordt door hem gevoerd met een ongekend scherpe en doordringende kennis van deze vijand. In het boek van Popma worden ons ten aanzien daarvan schablonen en kretes bespaard.

Maar bovendien is die strijd juist nu van grote waardij. Want de moderne mensheid stikt in het subjectivisme. Ook de christenheid. In alle mogelijke vormen komt ze voor. En ik heb het vermoeden dat in eigen kring speciaal het verstandelijk subjectivisme te weinig wordt onderkend. Als men over subjectivisme spreekt, denkt men meestal aan een gemoedelijk, een emotionalistisch subjectivisme. Maar veel en veel gevaarlijker is het verstandelijk, intellectueel of rationalistisch subjectivisme! Het is het subjectivisme dat bestaat in het vertrouwen op eigen redeneren, dat in mensen alleen maar dragers van gedachten ziet, dat het ware geloven beperkt tot het hebben van een stel juiste gedachten omtrent God, Christus, de Kerk, enz. En dat in de benadering van medemens en medebroeder alleen diens ideëncplex in rekening brengt.

Het is de grote verdienste van Popma, dat hij in zijn boek het subjectivisme in zijn velerlei vorm ontmaskert en daarin stuur geeft aan het leven des geloofs.

Of anders gezegd: dat hij de mensen dringt naar grondige zelfkennis en dat hij zo laat zien wat het essentiële is in het leven des geloofs. Het had en heeft er soms de schijn van of de echtheid en niet-echtheid van het christen-zijn principiële vooral gekend kan worden uit het lid of niet-lid zijn van bepaalde organisaties en het abonné of niet-abonné zijn van bepaalde bladen! Dat is een fatale vergroving van de geestelijke discretie. Popma boort in zijn boek veel en veel dieper! In zijn tot de kern gaande en zeer gedifferentieerde strijd tegen het subjectivisme bewees hij Gods volk in de huidige hachelijke situatie een grote dienst.

C. V.

„VAN KRACHT TOT KRACHT” (III)

(Enkele opmerkingen naar aanleiding van het boek van A. A. Basoski).

Er is onder de synodaal, maar ook onder de vrijgemaakte Gereformeerden een wijze van spreken over de Kerk, die ik niet vatten kan.

Opener de synodaal Gereformeerden haar ik spreken over de noodzaak van een bewogen en actieve kerk. Over de kerk, die meer dan tot dusver, een actieve rol moet spelen in onze ontkerkende samenleving.

Dat klinkt niet gek.

Maar bij nader onderzoek blijkt, dat als men het daar heeft en daar spreekt over de kerk, men het niet heeft en niet spreekt over de kerk van Zondag 21, maar over de organisatie die men daar, onder leiding van een centraal synodebestuur, om de kerk heen heeft gebouwd.

In die centrale kerkorganisatie hebben de bijna 80 deputaatschappen alsmede de onder de synodaal toezicht en leiding staande stichtingen voor sociaal-maatschappelijke en culturele arbeid ieder een eigen, organisatorische taak.

De activiteit, de arbeid en de stem van deze deputaten en stichtingen is de activiteit, de arbeid en de stem der kerk.

Naar mijn mening is deze kerkopvatting, en de kerkpraktijk die daaruit gegroeid is, minstens even verwerpelijk, zo niet verwerpelijker, dan de opvattingen welke werden verkondigd in de Vervangingsformule.

Maar ook onder ons Vrijgemaakten is er een spreken over de kerk waarin ik mij, zo ik het al vatten kan, niet kan vinden.

En het boek van Basoski heeft dat mij nog duidelijker gemaakt.

Ik bedoel de wijze van spreken, waarin onze kerken al redenerende worden vereenzelvigd met de algemene christelijke kerk. De wijze van spreken over de kerk, waarbij de daar-

voor bruikbare Bijbelteksten en belijdenisuitspraken worden bijeengegaard en al redenerend als een legpuzzel in elkaar worden gepast.

Voor dezulken is het koninkrijk Gods geen geheimen van Gods genade meer, maar een zaak van redenerend denken.

Intussen; dat redenerend denken bevredigt niet, omdat soms Kerk en koninkrijk Gods vereenzelvigd worden, terwijl moet worden onderscheiden, en een andere keer Kerk en koninkrijk Gods worden onderscheiden, terwijl zij daar juist samenvallen.

De waarheid, dat buiten de Kerk geen zaligheid is b.v., kan geen Schriftgelovige ontkennen.

Maar dat is de Kerk, waartoe Lot en Simson behoorden, hoewel zij het soms lelijk hebben laten zitten. Dat is die Kerk, waartoe die negerbroeder behoorde, die aan het tafeltje naast mij bij Harkema, voor zijn uitsmijter met koffie bad en na de maaltijd, ten aanschouwen van het grijnzend publiek dankte en in zijn zakbijbeltje las. Dat is die Kerk, waartoe ook die principiële broeder behoort, die zich uitslooft voor allerlei arbeid in het koninkrijk Gods, maar die, toen zijn rechterbuurman op 'n kwade nacht stierf, moest zeggen: En ik heb nooit één woord tot zijn behoud gezegd. Dat is die Kerk, waartoe die getuigende Heilsoldaat behoort, die, ondanks zijn ijver voor de bekering van zondaren, ongehoorzaam is aan Jezus gebod inzake ambt en sacrament. Dat is die Kerk, waartoe die jonge broeder behoort, die ik deze zomer op het strand te Wijk aan Zee openlijk en ook naar de Schrift hoorde getuigen van de noodzaak tot bekering en de zegen van het volgen van Jezus.

Zo is de Kerk, waarbuiten geen zaligheid is, voor mij een geheimenis van Gods wondere genade.

Wij, Gereformeerden, die het zo goed weten, die kunnen wijzen op een staat van goede dienst inzake geloofsactiviteit en offervaardigheid, maar die nochtans de steeds weer oplaaierende broedertwisten niet de baas kunnen, die ook geen voorbeelden zijn van liefde, zachtmoedigheid en geduld; wij kunnen door genade toch zalig worden. Wij zijn toch kinderen des koninkrijks.

En die neger, die misschien methodist of een andere „-ist” was, kan ook zalig worden, alleen door genade. En Lot en Simson, die Heilsoldaat en die jonge amateur-evangelist; zij kunnen zalig worden door genade en zijn kinderen van de Kerk en van het Koninkrijk.

Daarom geloof ik met het hart en belijd ik met de mond: „dat Heilige Kerk niet gelegen, gebonden of bepaald (is) in zekere plaats of aan zekere personen, maar is verspreid en verstrooid door de gehele wereld”. En deze heerlijke waarheid van de Kerk en het Koninkrijk Gods is even werkelijk als de waarheid, dat onderscheiden kan, en onderscheiden moet worden tussen de ware en de valse Kerk. Even werkelijk als de waarheid, dat ieder schuldig is zich bij de ware Kerk te voegen.

Voor de gelovige is het zaak, deze onderscheiden alspecten van de Kerk goed in het oog te houden.

Er zijn tegenwoordig mensen, maar ze waren er vroeger ook, die alleen maar oog hebben voor de Heilige Kerk, die niet gelegen, gebonden of bepaald is in zekere plaats. Zij zeggen, dat het in de grond der zaak niet uitmaakt van welke confessie je bent of hoe je handelt t.o.v. de ambten en de kerkregering. Zij achten het hoogmoed te spreken van ware en valse kerken. Dat zijn de mensen, die wij in de Vrijgemaakte stijl aanduiden als strevers naar de valse oecumene.

Maar nu moeten wij, Vrijgemaakten, wel voorzichtig zijn, dat wij in ons ijverig verzet tegen het toenemend aantal van deze strevers naar de valse oecumene niet doorslaan naar de andere kant.

En naar mijn gevoel gebeurt dat, als wij de kerk, die wél gelegen en gebonden is aan een zekere plaats, zonder meer vereenzelvigen met de Kerk die níet gelegen, gebonden of bepaald is in zekere plaats.

Ik geef nu een willekeurig citaat uit Basoski's boek, een uit de vele, waar ik een dik vraagteken achter zet. (blz. 43-44).

„Wie zich niet bij die (ware) kerk voegt doet tegen de ordinantie Gods. Er zijn vandaag vele christenen, die tegen die ordinantie Gods handelen, die verkeren in gemeenschappen waar men zich en haar ordinantiën meer macht toeschrijft dan het Woord Gods, bij-

voorbeeld in het toelaten van valse leringen (dialectische theologie, leer der veronderstelde wedergeboorte, volle en niet volle doop). Waar men van avondmaalstafel en doopvont weert hen die niet instemmen met boven-schriftuurlijke leringen en waar men alzo de sacramenten ontheiligt. Waar men vervolgt degenen, die heiliglijk leven naar het Woord Gods. De WARE KERK, DIE WEGENS HAAR GEBREKEN EN ZONDEN VAAK ZO ONZUIVER IS, MAAR NOCHTANS WETTIG, MOET VOOR ONS HET BELANGRIJKSTE ZIJN IN ONS DENKEN EN HANDELEN”. (v.m.) —

Eerst dit: uit het verband blijkt, dat Basoski met de ware kerk, de Gereformeerde Kerk (Vrijgemaakt) van Groningen bedoelt.

Ik zeg er uitdrukkelijk bij, dat hij alleen de Kerk van Groningen kan bedoelen, omdat hij niet kan weten of de Gereformeerde Kerk (Vrijgemaakt) van Wormer ook een, of de ware Kerk is. Ja, ik ben bang dat die Kerk van Wormer onder het oordeel van valse Kerk valt, aangezien daar niemand geweerd zal worden, die de „valse” leer van de veronderstelde wedergeboorte aanhangt.

Maar dit vind ik zo belangrijk niet. Het meest zit ik met deze moeilijkheid: wat bedoelt Basoski met dat „nochtans wettig”, als de ware Kerk wegens haar Kerkzonde en Kerkgebreken onzuiver is?

Naar mijn weten kent de belijdenis het kenmerk „wettig” niet, maar spreekt aldus van de ware Kerk. „Kortelijk, zo men zich aanstelt naar het zuivere Woord Gods, verwerpende alle dingen, die daartegen zijn, houdende Jezus Christus voor het enige Hoofd. Hierdoor kan men zekerlijk de ware Kerk kennen....”

Ik kan er alleen uitkomen als ik, naar de belijdenis, naarstiglijk en met goede voorzichtigheid, uit het Woord Gods tracht te onderscheiden, welke de ware Kerk is.

Vanwege de ernst van dat naarstiglijk onderzoek en mede vanwege de goede voorzichtigheid waartoe de belijdenis mij aanspoort, mag ik nooit zó redeneren: de Gereformeerde kerk van Groningen heeft zich toen en toen vrijgemaakt van bepaalde bindingen en heeft trouw betoond aan haar Koning, dus is zij wel wettig. Ik zal naarstiglijk en met goede voorzichtigheid onderzoeken of, als ik in Groningen zou komen te wonen, de Vrijgemaakte Kerk aldaar wel de ware Kerk is. Want het verband waarin zij leeft kan haar nooit tot ware of wettige Kerk maken. En als die Kerk door Kerkzonde en Kerkgebreken onzuiver is, mag ik mij niet bij haar voegen. En als ik dat, uit gemakzucht of wegens andere redenen toch zou doen, zou ik daarmee bewijzen de zin van de Vrijmaking niet begrepen te hebben.

Wormer.

Jac. Wijnands.

„EEN KETEN VAN VRAAGTEKENS, GESPANNEN OM VIJF WERELDDELEN”

III (Slot)

Amerika.

Wie over Amerika spreekt, bedoelt meestal: de Verenigde Staten van Noord-Amerika. Bouman behandelt het gehele werelddeel. Over de Verenigde Staten een vrij korte samenvatting, die als zodanig goede elementen in zich verenigt. Over Canada nog geen twee pagina's. Misschien vond Bouman het zelf ook wat te summier. Hij verontschuldigt zich tenminste door te wijzen op de bedoeling van zijn boek: „het afwegen van de in het internationale beleid uitmondende cultuurkrachten”. Aangezien Canada die niet bezit(?!), wijdt Bouman er slechts enkele bladzijden aan. Midden- en Zuid-Amerika kregen echter 26 pagina's toebedeeld. Vol spanning keek ik dan ook uit naar de rechtvaardige hiervan. Bezit dit deel van de wereld zoveel meer „cultuurkrachten”, die „in het internationale beleid” uitmonden? Met een m.i. gerechtvaardigde Spaans-Amerikaanse koloniën, door een „cultureel gordijn” van Europa gescheiden zijn en dat „wij mogen verwachten (op grond waarvan wordt niet gezegd), dat Zuid-Amerika of althans een gedeelte van dit uitgestrekte gebied, ten wereldpolitieke invloed zal komen”. (Spaatiëring van mij) (pag. 176).

Spanje heeft een grote invloed gehad op Midden- en Zuid-Amerika. En om die invloed aan te tonen, noemt Bouman eerst een paar

kenmerkende punten van de Spaanse geschiedenis op (pag. 177): „Spanje is vrijwel onberoerd gebleven door een aantal krachten uit het Europees verleden: het sloot zich af voor de Hervorming, de Verlichting, de politieke democratie, de natuurwetenschap en haar technische toepassingen, de vrijhandelsgedachte en zoveel meer dat de Europese geest kenmerkte”.

Of de vrijhandelsgedachte als zodanig de Europese geest kenmerkte, waag ik te betwijfelen. Als 't zo uitkwam, was men voor vrijhandel, maar vele Europese Staten gingen over tot protectionisme, wanneer eigen industrie en handel dat nodig maakten. Maar veel erger dan dit zijn de stellige beweringen uit het eerste deel van dit citaat.

Spanje sloot zich af voor de Hervorming. — Vergeet Bouman de autodafé's en de protestantse traditie, die nog steeds in Spanje bestaat?

Spanje sloot zich af voor de Verlichting. — Vergeet Bouman, dat Spanje een van de eerste Westeuropese landen is geweest, waar de Orde der Jezuiten verboden werd op grond van de nieuwe rationalistische denkbeelden?

Spanje sloot zich af voor de politieke democratie. — Wéét Bouman niet, dat het woord „liberales” uit Spanje afkomstig is?

Wat zouden we veel verder komen, indien we verlost werden van algemeenheden over wat „Spanje” deed of niet deed. Hoeveel meer kleur en schakering zou het beeld krijgen, indien ook eens, **waar dat nodig is** op verschillende gerichte krachten werd gelet, indien het detail **op de rechte plaats** zijn deel kreeg. Over Argentinië en Brazilië is Bouman anders uitvoerig genoeg. (Men lette op mijn critiek t.a.v. de behandeling van Zweden!) De paarden in Argentinië kregen een plaats en de mooie mulattenmeisjes in Brazilië. — „Cultuurkrachten, die in het internationale beleid uitmondend”??!

De historici krijgen ook hier weer een veeg uit de pan: „Over de neus van Cleopatra is veel gefilosofeerd, vooral door historici, die met kennis van zaken over zulke onderwerpen konden schrijven. Wat weten wij evenwel, sociologisch beschouwd, van de collectieve invloed, die vrouwelijke charmes op samenlevingsvormen kunnen uitoefenen?” (pag. 193). Misschien is dit als grapje bedoeld, maar als dat niet zo duidelijk is, komt dit door de schrijf- en betoogtrant van Bouman zelf. We moeten zoveel onzin serieus nemen, dat ik dit voorshands ook maar in ernst opvat. Met verwijzing naar wat Bouman over Spanje schreef, zou ik willen tegenwerpen: „Over Spanje is veel gefilosofeerd, vooral door een socioloog, die met (school)kennis van zaken over zo'n onderwerp had kunnen schrijven. Maar wat weet hij, historisch gezien, ervan?”

Ook herinner ik mij nog goed de sneer, die die historicus te verwerken kreeg (pag. 56): „Houvast vindt hij vooral in het smalle causaal verband”. Laat ik dan, op grond hiervan, zo'n smal causaal verband mogen leggen, precies in omgekeerde richting als Bouman het doet. „Het lagere aanzien van de donkere huidskleur vindt in Brazilië zijn oorsprong in de lagere levensstandaard van de donkergekleurden, die vooral in het binnenland nog steeds de zwaarste arbeid verrichten. Het is, alsof hun huidskleur met hun zwoegen in de slechtst-betaalde beroepen aan de vroegere slavernij herinnert”. Zou dat causaal verband ook anders kunnen liggen? Zou wat Bouman als oorzaak aangeeft, ook gevolg kunnen zijn?

Afrika.

De critiek, die ik had bij de oneerlijke aandachtsverdeling over Amerika (Canada summier, Brazilië en Argentinië zéér breedvoerig), heb ik ook weer bij Afrika.

Gebieden, die gonzen van energie, die doorlopend in het wereldnieuws zijn — ze worden in kort bestek behandeld. Zo gaat het met Egypte, Algerije, Marokko, Tunis enz. Zuid-Afrika krijgt echter het volle pond (t.w. 13 van de 43 bladzijden, die heel Afrika in beslag neemt). En als dat volle pond nu ook maar altijd gewicht in de schaal legde, kon men er vrede mee hebben. Maar een tocht door het Krüger-wild-park — hoe indrukwekkend dat ook mag zijn — heeft met de in het internationale beleid uitmondende cultuurkrachten al even weinig te maken als de meisjes van Brazilië en de paarden van Argentinië.

Filosoferen, spelend met taal en gedachten,

is misschien een persoonlijke cultuurkracht, maar laat Bouman toch niet komen met verontschuldigen over een korte behandeling van het ene land, als hij bij het andere land plaats inruimt voor een extatisch stukje (hij is dan in het Krüger-wildpark) als op pag. 239: „Menigmaal heb ik me afgevraagd, wát voor mij deze zachtruisende soevereine rust boven iedere toeristische ervaring deed uitgaan. Een emotionele gebondenheid aan jeugdherinneringen: het nooit verflauwende beeld van de Tjiliwoeng en de Kali Brantas op Java of de machtige Baritoe, zijn weg zoekend door Borneo's bossen? Dankbaarheid voor ogenblikken van religieuze bewogenheid, die de natuur wakker roept, waar een blik in de eeuwigheid wordt vergund? Meer nog dan de eindeloosheid van de zee of de imposante rust van hoge bergtoppen, kan men zich gegrepen voelen door de **beweging**, waarin de tropenrivier tussen sluiers van vochtig-warme bosranden verglijdt en, in de verbinding van tijd en tijdloosheid, een glimp onthult van het spel van tijd en eeuwigheid”.

Er is meer, wat ik tegen heb op het Zuid-Afrika van Bouman. Ik mis de competentie om te oordelen over het rassenprobleem. Bouman is er geweest, heeft veel ervan zelf gezien, heeft gesproken met voor- en tegenstanders van de apartheidspolitiek. Ik kan alleen constateren, dat Bouman die politiek heel wat gematigder, rustiger en breder beschouwt dan het negervraagstuk in de Verenigde Staten. Hoewel de argumenten van de blanke Amerikanen voor segregatie bedriegelijk veel gelijkenis vertonen met die van de Zuid-afrikaanders.

Of de behandeling van Afrika dan niets goeds bevat? Dat ongetwijfeld. Maar er is ook weer zoveel tegenstrijdigheid in de beweringen. Ik geef weer een enkel voorbeeld:

Op pag. 213 schrijft Bouman: „De Islam heeft er . . . steeds aanspraak op gemaakt een universele, ook staat en maatschappij omvattende geloofsleer te zijn”.

Op pag. 226: „Voor de meeste negers heeft de Islam bovendien de bekoring als een Afrikaanse godsdienst te gelden, zonder verbonden te zijn met enig stelsel van politieke machtsuitoefening”.

Hoe belangrijk Afrika voor Europa zou kunnen worden (en omgekeerd!) toont de gedachte van „Eurafrika”, sedert 1945 een denkbeeld van De Gaulle. Hiermede wordt bedoeld een eenheid van Europa en Afrika, als tegenhanger van de geografische eenheid van Noord- en Zuid-Amerika. Deze gedachte biedt ruime perspectieven: Europa krijgt meer ruimte, Afrika meer hulpmiddelen om de status van onderontwikkeld gebied te boven te komen.

Aan het slot van zijn beschouwingen over Afrika, wijdt Bouman enkele bladzijden aan dit denkbeeld. Alleen — al weer niet erg breed uitgewerkt. Het is hetzelfde bezwaar, telkens weer: wanneer Bouman met een onderwerp boeit en pakt, is het steeds zo summier. Van het werkelijk goede krijgt men maar kleine beetjes in „Vijfstromenland”.

Azië.

Het doet altijd merkwaardig aan, wanneer iemand een bepaalde fout signaleert en nog geen twee tellen later zelf in die fout vervalt.

Welke fout signaleert Bouman? „Met specifiek Europese hoogmoed ook blijft men de 19e eeuw als uitgangspunt kiezen voor een europacentrisch geschiedbeeld voor alle eeuwen, die aan het hoogtepunt van Westerse energie voorafgingen”. (pag. 257). Zie nu, hoe hij zelf in die fout vervalt: „Indien de Europese geschiedenis doet denken aan een bruisende bergbeek, kan de Aziatische geschiedenis worden vergeleken met een brede, rustig stromende tropische rivier”. (pag. 258).

Wil men een spreker voorbeeld van een hoogmoedig europacentrisch geschiedbeeld dan deze bergbeek-rivier-vergelijking? Met recht: hoogmoedig. Wie op zijn eigen top staat en van dichtbij het bruisen van een bergbeek hoort, ervaart het in de verte stromende water als rustig. Alleen wie **dichtbij** het object staat, laat zich niet misleiden. En wie dat doet, wacht zich wel voor een beeld van rustig-stromende rivieren!

Wat is er voor rust, zo vraag ik mij af, in de Arabische expansie onder Mohammed en de Kaliefen? In de openstelling en ontwikkeling van Japan tot imperialistische mogendheid? In de oorlogen op Java en de revoluties in China?

En wat sterker is, Bouman kan nu wel zeg-

gen, dat „men” een hoogmoedig europacentrisch standpunt blijft innemen, maar ik zou wel eens willen horen, wie die „men” nu eigenlijk is. Nederlandse specialisten, die de Oosterse cultuur hebben bestudeerd, bijvoorbeeld Snouck Hurgronje? Een Engels historicus als Barroclough, die in zijn verrukking voor het Oosten zelfs tē ver gaat? Een Nederlandse lansbreker voor ruimer oriëntering op het Oosten als b.v. van Dillen? J. H. Huijzinga, die in de Nieuwe Rotterdamse Courant een artikelenserie schreef over het nabije Oosten? De grote sinoloog Duyvendak uit Leiden?

Wat Bouman een illustratie met diepere psychologische achtergrond vindt van onze europacentrische hoogmoedshouding is onze naamgeving van een aantal Aziatische gebieden, met Europa als middelpunt: Nabije Oosten, Midden-Oosten en Verre Oosten. Maar kunnen wij het helpen, dat de Aziaten niet het eerst naar ons toe zijn gekomen? Wellicht zou er dan ook een Nabij-, Midden- en Ver Europa bestaan. Kan de Romeinen verweten worden, dat ze spraken over Gallia Cisalpina en Gallia Transalpina, omdat ze nu eenmaal aan één kant van de Alpen woonden?

En om nog één zo'n europacentrisch spitsvondigheidje te vermelden: „De landkaart van het Midden-Oosten doet denken aan een tapijt met Koranspreuken tussen een overvloed van arabesken. Wat versleten hier en daar en vol olievlekken, maar met een patroon, waaruit men met enige fantasie duidelijk(!) alle grenslijnen — en misschien zelfs toekomstige grenzen — kan aflezen”. (pag. 259). Het samengaan van Egypte en Syrië in de Verenigde Arabische Republiek — zou dat ook al in 't patroon geweven zijn geweest? Of zijn alle twijfelgevallen bedekt met olievlekken en spreuken, zodat „men” altijd ongekraft verschillende kanten uit kan? Is het wonder, dat een historicus huiverig is voor „mechanismen”?

Ook ditmaal wil ik een bepaald land wat scherper beschouwen en ik kies daarvoor Japan.

De behandeling zet in met een merkwaardige daad van enkele Japanse jeugdigen. Zij hebben n.l. (Bouman las het in een reisverslag) een Boeddhabeeld ontluisderd. Hoe dit uit te leggen? Wat zit daar achter? Wat zegt het over de houding van de moderne Japanse jeugd? Men zou daarvoor, aldus Bouman, „over intiemere kennis van het Japanse volksleven moeten beschikken dan op een afstand uit boek of tijdschrift is te putten”. (pag. 295). Men zou op meer plaatsen zo'n bescheidenheid wensen. Een uitleg krijgen we dus niet en dat is alleen maar toe te juichen. Beter géén uitleg dan een oppervlakkige.

Japan is een fascinerend land. Het is „het eerste land, dat de betrekkelijke rust van de Aziatische wereld verbrak”. (pag. 295). De Verenigde Staten zijn het geweest, die met geweld Japan, nadat dit zich eeuwenlang afgesloten had van de buitenwereld, hebben geopend. De ontwikkeling na die openstelling is fabelachtig geweest. In betrekkelijk korte tijd heeft het zich ontplooid naar binnen en naar buiten. En het werd de grote bedreiger van Staten als China en Rusland; ook van Amerika trouwens (men denke aan de 2e wereldoorlog).

Het platteland bleef vrij conservatief, maar hoe is 't nu met de grote steden gesteld? Bouman noemt er drie: Tokyo, Osaka en Kyoto. Twee Japanners, wier onuitsprekbare namen ik maar terzijde laat, hebben nu in een Frans tijdschrift (Revue de Psychologie des Peuples) een beschrijving ervan gegeven, waarop Bouman zich verlaat. Daarbij wordt uitgegaan van de in ieder land bestaande naijver tussen grote steden en de daaruit voortvloeiende plagerijen. Voor Nederland zouden dat Den Haag en Rotterdam of Amsterdam kunnen zijn. Tegenstellingen dus, die iets zeggen over „het” karakter en „de” eigenaardigheden van „de” Amsterdammer of „de” Rotterdammer. Ik vind voor wat ons land betreft dergelijke tegenstellingen meestal erg gecultiveerd. Ze doen het goed in een cabaretsfeer of op verjaarsvisites. Of ze in het moderne nationale leven zin en waarde hebben, betwijfel ik. Maar 't is niettemin mogelijk, dat in Japan nog zulke steden met bewoners van een speciaal type bestaan en dat dus een karakterschets van deze of die bepaalde stad opgaat. Er is echter op de beweringen zelf nogal wat aan te merken, omdat ze — het

wordt vervelend dit weer te moeten opmerken — weer innerlijke tegenstrijdigheden bevatten, welke afbreuk doen aan de waarde, die men eventueel aan zo'n beschrijving zou kunnen toekennen. Zo'n voorbeeld van verwarde beschrijving is dan Tokyo. Daar „leggen bijna alle gezaghebbende groepen een anti-commerciële levenshouding aan de dag. Het behoort tot de goede toon om royaal te zijn, om vlot geld uit te geven en vrienden met weldaden te overladen, waarbij vooral gedacht wordt aan het respect, dat men daarmee afdwingt of aan de mogelijkheid zich relaties te verwerven” (pag. 297). (De spatiëring in dit citaat is van mij).

Ik vraag mij af: is dit nu anti-commerciële? En wanneer dan bovendien nog gezegd wordt: „Als men in Tokyo iemand een dwaas noemt, is het omdat hij niet plooibaar genoeg is” — vraag ik mij andermaal af: is dit anti-commerciële?

Men behoeft geen Japanner te zijn en geen scribent in een psychologisch tijdschrift om een proeve van psychologische beschouwing te geven. Bouman zelf waagt zich er ook aan (en is humanistisch daarbij) wanneer hij sprekend over de beruchte wreedheid van de Japanners beweert (pag. 303); „Wat is wreedheid anders dan een zodanig gebrek aan persoonlijkheid, dat men in de medemens slechts een object kan zien?” Ik weet niet, of Toynbee (die tot in den treure wordt geciteerd) het erg op prijs zou stellen, als hij zou weten, dat ook in dit verband zijn vlag deze relativistische lading moet dekken.

Relativistisch, vaag, speculatief, oppervlakkig, innerlijk tegenstrijdig — ik weet niet, welk praedicaat ik 't eerst zou willen verlenen. Hoe duidelijk komen de zwakheden naar voren bij China, bij Arabië, bij Israël, bij Indonesië. En ook: de zwakheid van de Europese cultuur, als dit boek een Atlantische Prijs wordt toegekend!!!

Van een bespreking van Australië zie ik maar af. Bouman is hier zelf zeer kort over, gaat af op een vrij gering aantal boeken en vat over 't algemeen samen, wat enkele mensen over dit werelddeel geschreven hebben.

Een slotbeschouwing van „Vijfstromenland” geeft Bouman in het essay „Delta”. Terwille van tijd en plaatsruimte noem ik alleen de vier centrale problemen, die hierin behandeld worden: sociale ontworteling, rasconflicten, snelle toename van de wereldbevolking en de noodzaak het oorlogsgevaar te beteugelen.

Ik sprak over de zwakheid van de Europese cultuur, die treffend tot uiting komt door juist een boek als dit te bekronen met een Atlantische Prijs. Omdat slechte gedeelten van een boek bespreken een dankbaarder taak is dan goede gedeelten te analyseren, heb ik mij voornamelijk met die slechte stukken beziggehouden. Dat wil niet zeggen, dat er geen goede in zijn. Maar dat wil evenmin zeggen, dat er niet méér slechte gedeelten in 't boek zijn dan ik hier heb behandeld!

Er is een oude spreekwijze: „Adeldom verplicht”. Dat geldt in 't algemeen voor alle consciëntieuze wetenschappelijke schrijvers van naam; dat geldt in 't bijzonder ook voor Bouman. Hij was aan zijn eigen reputatie iets verplicht. En hij heeft met „Vijfstromenland” een boek gegeven, dat zijn reputatie geen eer aandoet. We zagen waarom; ik wil 't nog even kort samenvatten:

Generaliserende oordeelvellingen, over historici bijvoorbeeld, die eigenlijk alleen tot „stukwerk” in staat zouden zijn. Uit de tekst van zijn boek blijkt echter, hoezeer hij nog het werk van zulke specialisten nodig heeft. Verregaande slordigheid en innerlijke tegenstrijdigheid werken in hoge mate irriterend.

De conclusies, die getrokken worden uit geografische omstandigheden zijn veelal oppervlakkig en bij onderlinge vergelijking van weinig waarde.

Wanneer een uitwerking van bepaalde stellingen nodig is om het gestelde op zijn merites te beoordelen en verdere kritische vragen te beantwoorden, blijft het boek in gebreke.

Het doel van zijn schrijven — cultuurkrachten te bestuderen, die in het internationale beleid uitmonden — houdt Bouman zich zelf te weinig voor ogen.

De oordeelvellingen zijn scherp en in hoge mate apodictisch, vaak zonder bewijs en zeer aanvechtbaar.

Bouman zelf noemt zijn „Vijfstromenland”

een „ketting van ineengehaakte vraagtekens, gespannen om vijf werelddelen”. Maar de vraagtekens nemen zo vaak de vorm van uitroepetekens aan. Dan schiet de keten — dat is: het verband! — los en wat overblijft is een en al vraagteken!

Zutphen.

H. C. E. Smit-Labots.

Rectificatie:

In ons vorig artikel zijn enkele foutjes blijven staan en wel op pag. 261, 1e kolom 12e alinea van boven stond: „een” uitzien naar een „hogere orde”. Dit moet zijn: „een uitzien naar een hogere orde”.

Pag. 261, 1e kolom 19e regel van onderen: het woord: „individueel” moet zijn: „industriëel”.

Pag. 261, 2e kolom 46e regel van boven staat: „nastalogie” moet zijn: „nostalogie”.

Vilh. Möller-Christensen en

K. E. Jordt Jörgensen:

Plantenleven in de Bijbel,

uit het Deens vertaald door Jac. M. Vreugdenhil en J. W. de Groot. (Bosch & Keuning N.V., Baarn 1959; 158 blz., 26 fig.

Het tweede boek in de 12e jaargang van de reeks „Bibliotheek van Boeken bij de Bijbel”. Prijs f 2.90, voor abonnees van de genoemde BBB: f 2.25).

In een tachtigtal paragrafen behandelen de schrijvers in alfabetische volgorde: de planten die in de Bijbel voorkomen; plantaardige producten en de bereiding en verwerking daarvan, zoals saffraan, kaneel en hars; planten die in de bijbel genoemd worden, maar waarschijnlijk onder een onjuist vertaalde naam zoals Abrikozenboom (appelboom), Johannesbroodboom (n.a.v. de schillen, waarmee de verloren zoon zich wenste te voeden), Anemoon (lelie), Vogelmelk (duivenmest), Ricinus (wonderboom), Alruin (liefdesappelen); tenslotte worden behandeld enkele planten die volgens de traditie met de Bijbel te maken hebben zoals Judasboom, Appelboom (n.a.v. Gen. 2 : 9 v.).

Het werk wordt afgesloten met een tekstregister. De figuren geven meer een algemene indruk van de habitus van de belangrijkste planten, dan een gedetailleerde morfologische informatie.

Waarom het „Manna” in dit boekje behandeld wordt, is niet duidelijk. De schrijvers stellen: „Er bestaat intussen geen twijfel aan, dat het manna dat in de Bijbel wordt beschreven, gevormd is uit de uitwerpselen van de manna-schildluis” — m.i. een reden om het te behandelen in het vorige boek dat de auteurs schreven: „Dierenleven in de Bijbel”, dat twee jaar geleden bij dezelfde uitgever verscheen. Afgezien hiervan, houden de schrijvers geen rekening met de gegronde bezwaren die tegen deze schildluizenexcreet-hypothese zijn in te brengen. Dr. W. H. Gispen concludeert dan ook nadat hij deze bezwaren heeft opgesomd in de Korte Verklaring op Exodus 16 : 4—5 „Gegevens genoeg, om aan te tonen, dat we hier met een wonder te doen hebben, waarvoor ons het tegenwoordige manna geen parallel biedt, al is dit wonder ook middellijk door een dauw bewerkt”. Er ging van het manna dan ook zeker een rijkere sprake uit, dan de schrijvers in hun „Woord vooraf” noemen n.l. dat God de Israëlieten wilde leren „dat ze zich geen zorgen moesten maken voor de dag van morgen”. In de ruimte die bij een meer verantwoorde behandeling van het „manna” zou vrijkomen, zou in een volgende druk van dit boekje (dat de indruk wekt volledig te zijn over het plantenleven in de Bijbel) een verhandeling kunnen worden opgenomen over de „melaatsheid van huizen”, waarvan in dit geschrift iedere aanduiding ontbreekt. Ir. J. H. Wiersma immers maakte in een artikel over dit onderwerp in „Lucerna”, 1e jrg. blz. 70—77 aannemelijk dat we bij deze ziekte te maken hebben met de echte huiszwam.

Ons boekje zal bezitters van de Christelijke of de Bijbelse Encyclopaedie weinig nieuws brengen; het is meer overzichtelijk dan Bruyel's „Bijbel en Natuur” en „Tijden en Jaren”, maar minder diepgaand dan deze werken. Litteratuurverwijzing ontbreekt geheel. Over het onderwerp van de titel is het veel uitvoeriger dan van Deursen's „Bijbels Beeldwoordenboek”.

Wie galbanum, linsen en hysop slechts bij name kent, of wie niet duidelijk voor de geest staat welke planten met onkruid of bittere kruiden worden bedoeld, of wie wil weten van welke planten gom en wierook werden bereid, kan zich met behulp van dit handige naslagwerkje zeer goed oriënteren.

Haren (Gr.)

H. J. Nieboer.

DE MAAN

Nadat wij in het vorige artikel de aarde hebben bekeken, zullen we nu haar gaan verlaten om een blik te werpen in de ruimte buiten de dampkring. Tot op grote afstand, in vergelijking met de afmetingen van de aarde, is er niets te zien in de naaste omgeving. Naarmate we ons van de aarde verwijderen, wordt ze kleiner en tenslotte zien we haar als een hemellichaam onder de andere aan de hemel staan. Op een afstand van ongeveer 30 aardbollen komen we dan bij het hemellichaam, dat het dichtst bij de aarde staat, de maan.

De afstand aarde-maan is 380.000 km. Op deze afstand zien we de aarde als een schijf met een straal, die ongeveer 4 maal zo groot is als die van de maan, van de aarde uit gezien. (Hoe groot schat U de maan van de aarde uit gezien? Als U een dubbeltje op anderhalve meter van uw oog laat vasthouden, kan het de maan nog bedekken!) De maan is evenals de aarde bolvormig. De straal van de maanbol is 174 km. De massa van de maan is 0,0122 maal de massa van de aarde. Voor het soortelijk gewicht van de maan vinden we 3,3, lager dus dan dat van de aarde.

De maan staat niet stil in de ruimte. Ze draait om de aarde heen. Over één omloop doet ze 27 dagen. De vorm van haar baan is bijna een cirkel; de maanbaan is iets afgeplat. De aarde staat ook iets buiten het middelpunt van de baan. Daardoor wisselt de afstand van de maan tot de aarde. De kleinste afstand is 365.000 km en de grootste 404.000 km.

In het vorige artikel hebben we gesproken over de zwaartekracht, die tussen ieder tweetal lichamen werkt. Ook de aarde en de maan trekken elkaar dus aan. Waarom valt dan de maan niet naar de aarde toe, zoals de lichamen aan het oppervlak van de aarde

wel doen? U kunt u dit het best voorstellen als U denkt aan een steen, die U aan een touw laat ronddraaien. Doet U dat, dan voelt U, dat U moeite moet doen om de steen niet weg te laten vliegen. Zoiets gebeurt nu ook bij de beweging van de maan om de aarde. De beweging geeft haar de drang om weg te vliegen, maar de aantrekkende kracht van de aarde compenseert deze drang juist.

Niet alleen trekt de aarde de maan aan, maar ook de maan de aarde. Een gevolg van deze aantrekkende kracht is het verschijnsel van eb en vloed.

Een bijzonderheid van de omloop van de maan om de aarde is, dat de maan steeds dezelfde zijde naar de aarde toekeert; m.a.w. de maan heeft een aswenteling, die evenlang duurt als haar omloop, 27 dagen. De maan kent evenals de aarde een afwisseling van dag en nacht, maar een etmaal duurt niet 24 uur, maar ongeveer 4 weken.

Nu richten we onze aandacht op het oppervlak van de maan. In de eerste plaats merken we dan op, dat zo dicht bij de maan, de zwaartekracht van de maan de overheersende kracht is. Maar ze is kleiner dan aan het oppervlak van de aarde. Iemand, die op aarde 70 kg weegt, weegt op de maan maar 11,9 kg.

De maan heeft niet zoals de aarde een dampkring. Ieder spoor van een atmosfeer ontbreekt. De zonnestrallen kunnen dan ook ongehinderd op de bodem inwerken, waardoor de temperatuur gedurende de maan-dag stijgt tot 120° C (gemiddeld). 's Nachts kan de uitstraling veel intensiever en langduriger plaatsvinden, en de gemiddelde laagste temperatuur is dan ook -120° C.

Op de maan komt geen water voor. Het oppervlak is waarschijnlijk bedekt met een laag vulkanische as. Deze geleidt de warmte slecht. Op enige diepte zijn de temperatuurs-

verschillen dan ook veel minder groot.

Op het oppervlak van de maan vallen bij het eerste gezicht reeds op de grote donkere vlekken. Dit zijn uitgestrekte laagvlakten, met slechts hier en daar verheffingen. Ze bestaan waarschijnlijk uit gestolde lava. De lichte gedeelten van de maan zijn bergachtige gebieden. Men vindt hier in de eerste plaats bergketens. De bergtoppen reiken tot 8000 m. De meest opvallende verschijnselen zijn echter de z.g. circussen.

Circussen zijn lage gedeelten, die omgeven zijn door een wal. Er zijn circussen van zeer verschillende grootte. Is hun diameter kleiner dan 20 km, dan worden ze kraters genoemd. Circussen met een middellijn tussen 20 en 100 km heten ringgebergten. Nog grotere noemt men walvlakten. Op het ogenblik lijkt het het waarschijnlijkst, dat de circussen overblijfselen zijn van vulkanische uitbarstingen. Van sommige gaan honderden, zelfs duizenden kilometers lange stralen uit. Die zouden bestaan uit vulkanisch stof, dat door de geringere zwaartekracht en het ontbreken van de luchtweerstand over grote afstanden kon verstrooid worden. Tegenwoordig komen dergelijke uitbarstingen niet meer voor. Van verandering in het maanlandschap is niet of nauwelijks sprake.

Dit was een blik op het meest nabije hemellichaam, dat bovendien nog behoort bij de aarde, het draait er omheen. In het volgende artikel zullen we het territorium van de aarde verlaten om verder in de ruimte door te dringen.

D. van Rees.

KRITISCHE KRABBEL BIJ KRITISCHE KRABBEL

In het nummer van „Opbouw” d.d. 13-11-'59 schrijft Frater in zijn kritische krabbel zo het één en ander over terzijdestelling.

Na geschreven te hebben dat hij ergens mee zit bedient de schrijver zich van een voorbeeld.

Nu kan het gebruik van een voorbeeld dienen om verhelderend te werken. Het is echter de vraag of dit voorbeeld ook inderdaad aan zijn doel beantwoordt.

Mag ik, geachte Frater, Uw voorbeeld even iets anders gebruiken? Daarna zou ik dan graag antwoord van U ontvangen op een vraag waar ik mee zit.

Als een broeder, die zegt dat er iets is veranderd, door zijn baas of zijn bazen nu eens terzijde werd gesteld ofwel aan de kant werd gezet of de laan uitgestuurd?

Stel hij was redacteur van een krant.

En de mensen die over die krant het zeggenschap hebben, zouden hem op wat wonderlijke wijze aan de kant zetten.

Ze zouden hem schrijven, dat hij prachtig werk had gedaan, ze zouden hem zelfs verzekeren, dat hij zegenrijk had gewerkt.

Ze zouden hem ook betuigen, dat als er een andere redacteur zou worden aangesteld, ze een man zouden zoeken die veel op hem geleek.

Alleen maar, het publiek hield niet zo erg van zijn wijze van formuleren. Natuurlijk, de inhoud van zijn artikelen was steeds goed geweest.

En onder al dat gedank en geprijs zouden ze hem toch aan de kant zetten.

Zou die verandering niet slechts schijn zijn? veranderd?

Zou die verandering niet slechts schijn zijn? Ik vermoed dat dit lezend publiek dit laatste wel aan den lijve zou ondervinden.

Is, geachte Frater, het voorbeeld zo niet juist gesteld?

Zie, daar zit ik nu mee.

R. V.

Als antwoord volgde dit krabbeltje:

Ten eerste is de „redacteur” dan toch aan de kant gezet.

Ten tweede hoeven de lezers zijn gestuntel niet meer lezen.

Frater.

KERK EN WERELD

Want in de heilige tucht oefening en de ernstige beoefening der vroomheid door de kerk des Heren is een zekere verborgen eerbiedwaardigheid gelegen, die de goddelozen ook tegen hun wil op een afstand houdt. Doch hoe dat is, weten wij heden ten dage niet, daar veeleer een schandelijke losbandigheid des levens ons met het Evangelie verachtelijk maakt.

Calvijn

De jongeling aan 't werk gezet

Er is een groot verschil tussen het kleine kind en de jongeling. Natuurlijk zullen we in de opvoeding daarmee rekening moeten houden. Wie een klein kind behandelt, als een die al ver op weg is naar de volwassenheid en de jonge man of het bijna volwassen meisje als een aankomende kleuter, doet dwaas; doet beide onrecht en zal zich vroeger of later beklagen over z'n averechtse manier van optreden.

Stel je eens voor, dat een quasi-liefhebbend vader als regel aannam voor de praktijk van z'n opvoeding: „Je moet kleine kinderen niet dwingen. Je mag ze niet lastig vallen met je herhaald: „dit mag niet”, en „dát mag niet!” „Je zult dit”, en „je zult dát!”, gevolgd door de dreiging van: „En anders zal ik je!” —

Neen, je behoort ze hun gang te laten gaan en hen te laten doen, waar ze lust in hebben; je hebt er voor te waken, dat het onbezorgde jeugdleventje hun niet tot een last wordt; de ervaring zal hun wel leren, wat goed of niet goed is, wat kan en wat niet kan. Laten ze zich maar eens branden aan een hete kachel; ze zullen er zich wel voor wachten voor een tweede keer zich daaraan te bezeren”.

Maar nu ook omgekeerd: Wat te denken van een wijs(?), voorzichtig man, die het zijn opgroeiende zoon of dochter niet toestaat te wandelen of te spelen, dan onder zijn wakend oog; die het hun niet vergunt met geld uit eigen spaarpot zelf eens iets te kopen; die het hun niet toestaat zelf hun vriendjes en vriendinnetjes te kiezen, maar deze toegewezen krijgen van vader en moeder; die het niet verantwoord acht, dat ze er eigen liefhebberijen op na houden, maar het voldoende acht, dat ze de hun opgegeven taken uitvoeren; die geen tegenspreken, zelfs geen navraag dulden, maar blindelings gehoorzamen vordert.

Iedereen, met een gezond verstand, zal zowel het een als het ander afkeuren al zal het vaak moeilijk zijn uit te maken, wanneer de ene periode (van nog echt kind) ophoudt, en de andere periode (van jongeling of jonge dochter) begint. Daar is geen preciese grens voor aan te geven; die valt bij ieder ander kind weer anders; bovendien komt die overgang geleidelijk.

Een waarlijk wijze ouder of opvoeder zal hier met grote voorzichtigheid zijn houding hebben te bepalen; en hij zal de daarvoor benodigde wijsheid biddend begeren van Hem, Die mildelijk geeft en niet verwijt.

Eén ding staat echter wel vast: Als in Psalm 119 gevraagd wordt: „waarmee zal de jongeling zijn pad zuiver houden?” — dat dan hier sprake is van iemand, die de kleinkinderschoenen al ontwassen is; die niet meer aan de leiband loopt, maar al zover is ontwikkeld, dat hij alvast begint zijn eigen weg te gaan, en zelfs reeds gaat kiezen of hij rechts of links zal gaan, en zelfstandig zijn beslissingen begint te nemen.

En bijna elke dag komt het voor, dat hij „ja” of „neen” moet zeggen, zovaak zijn vrienden een plannetje hebben bedacht, en hem vragen of hij meedoet? Ik noem maar enkele dingen. Ze hebben voor gewoonte in de kerk bij elkaar te gaan zitten, liefst achter in de kerk, of op de galerij, en dat, om iets anders te doen, dan eerbiedig te luisteren en de dienst mee te maken. Dan moet hij „ja” of „neen” zeggen, terwijl hij weet, dat „neen”-zeggen voor hem betekent, dat hij voor een flauwe, bange, vrome jongen zal doorgaan.

Of: z'n kameraden weigeren mee te doen aan de Jongelings-vereniging; ze maken liever een slippertje naar de bioscoop, of slenteren wat rond op straat, en vinden het saai, en minderwaardig, om op de Vereniging als jonge mensen zich te vervelen. Weer moet hij voor zich zelf het dan maar uitmaken: met hen meegaan, of kortweg weigeren.

Als de jongelui, met wie hij is opgegroeid, met wie hij naar school gaat, wier ouders zelf bij hem thuis komen, een taal uitslaan, die hij weet, dat zijn vader en moeder niet dulden — dan is er elke dag het gevaar, dat hij mee gaat doen, ofschoon hij aanvankelijk er zich van onthoudt, tot het eindelijk zijn kameraden opvalt, dat hij blijkbaar opzettelijk hun woordenboek niet gebruikt. En dan komt de aanval: „Hoe is het. Piet? Jij mag zeker niet vloeken?” „Nee. Piet moet altijd netjes spreken. Dat moet, hé Piet, van Vader en Moeder!” „Denk er om, Piet is een nette

jongen, en ook al een beetje vroom!”

Wat moet Piet dan? Daar staat hij alleen tegenover zijn vrindjes! Of meedoen, en daarmee zijn eer redden; of kort en goed zeggen: „Dat moet jullie zelf weten, maar ik doe het niet!”

Straks komt de tijd, dat hij niet meer thuis is: als hij een of ander vak leert; of gaat studeren; of wel als militair moet gaan dienen. Dan zeer zeker zal hij geroepen worden, om te weten, wat hij wil; om telkens met beslistheid de goede keuze te doen; om elke verleiding en verleider(ster) de deur te wijzen, zelfs al zou hij daardoor het mikpunt worden van de spot zijner kameraden, met wie hij daagelijks omgaat; om niet af te wijken van de rechte weg zoals die hem door zijn ouders gewezen is.

Te moeilijker wordt dit alles nog, als zijn baas, zijn leraren, zijn superieuren hem in het verkeerde voorgaan; de waarheid der Schrift disputabel stellen, of zelfs driestweg loochenen; als ze openlijk of bedektelijk de spot drijven met de „vromen”, en hem de weg der zonde aanprijzen, in bedekte termen of openlijk.

En als dan bovendien ook nog van zijn kameraden, die als hij christelijk zijn opgevoed, eerst schuchter en aarzelend, maar steeds driester met de grote stroom meegaan, al verder van de Here en Zijn dienst af, hem alleen laten staan, en zelfs zich tegen hem stellen — dan komt met al sterker klem de vraag op hem af: „Waarmede zal de jongeling zijn pad zuiver houden?”

De begeerte daarnaar leeft in zijn hart; maar de machten, welke hem van het rechte pad pogen af te trekken, zijn echter vele en sterk. Hoe zwak voelt hij zich daar tegenover, nu hij de beschermende omgeving van zijn ouderlijke huis mist. Hoe veel te gemakkelijker zou het hem zijn, maar mee te doen! Wie weet, zou het hem wel veel te genieten geven, zoals ook die anderen daar „echt” plezier in hebben. En onder die anderen zijn toch ook nog wel beslist aardige, goede, nette, hoogstaande mensen!

„Hoe moet ik mijn pad zuiver houden?”

Gelukkig geeft de Schrift daarop het antwoord!

Huisman.

PERSSCHOUW

De Internationale Zendingsraad

Prof. Oosterhoff, die onlangs als Eindredacteur van De Wekker optrad, schreef in dat blad het volgende heldere en principiële artikel over de Internationale Zendingsraad:

De Gereformeerde Kerken hebben op hun jongste Synode in Utrecht gewichtige onderwerpen te behandelen gehad. Een daarvan was de kwestie van de vervangingsformule, waarover Ds Velema reeds een artikel heeft geschreven in ons blad. Een andere kwestie was die van de Internationale Zendingsraad, bij de bespreking waarvan ook onze Kerken zijn genoemd.

De Internationale Zendingsraad is een lichaam, dat bestaat uit vertegenwoordigers van de onderscheidene nationale zendingsraden in de afzonderlijke landen van de wereld. Deze Raad stelt zich ten doel de vele zendingsproblemen gemeenschappelijk te bestuderen, de zendingscorporaties, die bij haar zijn aangesloten, van advies te dienen en overal in de wereld het zendingswerk te stimuleren.

Naast de Ned. Zendingsraad zijn de Geref. Kerken ook vertegenwoordigd in deze Internationale Zendingsraad.

Aanvankelijk hadden de Geref. Kerken hiertegen principiële bezwaren. De Generale Synode van Arnhem in 1930 heeft dat duidelijk uitgesproken. Generale Deputaten van de Zending kregen slechts toestemming om als waarnemers aan de arbeid van de Ned. Zendingsraad deel te nemen. In 1946 stapten de Geref. Kerken, zij het met aarzeling, over hun bezwaren heen en traden als volledig lid toe. De politieke en kerkelijke omstandigheden, die toen in Indonesië heersten, hebben daaraan meegewerkt. Men meende, dat deze stap de positie van de ker-

ken daar zou ten goede komen. Wel werden enige restricties gemaakt, o.a. dat niet zou worden meegewerkt aan een eenheid van belijden, die in strijd zou zijn met de eigen belijdenis der Geref. Kerken, maar de stap werd gedaan.

Indertijd heeft deze kwestie ook gediend op de Synode van onze Kerken. Allereerst op de Synode van Rotterdam in 1931. Deze sprak toen uit, dat onze Kerken zich niet zouden aansluiten bij de Ned. Zendingsraad en ook geen waarnemers zouden zenden. Bezwaar was, dat de Ned. Zendingsraad was aangesloten bij de Internationale Zendingsraad. Deze, zo werd gezegd, heeft geen enkele grondslag en incorporeert alle zendingsraden zonder onderscheid. Ook moderneren hebben daarin zitting en de evangelische gedachten worden op de achtergrond geschoven. Om principiële redenen meende men zich te moeten onthouden van aansluiting, terwijl men er ook geen enkel voordeel in zag.

Op de Synode van Utrecht in 1947 diende de zaak opnieuw. Ook toen werd besloten niet tot aansluiting bij de Ned. en de Internationale Zendingsraad over te gaan. Intussen is daarna duidelijk gebleken, dat de Internationale Raad meer dan advies- of studie-college is en dat in zijn acties en uitspraken terdege principiële kwesties aan de orde komen.

Er zat in 1946 een zekere tegenstelling in, dat de Geref. Kerken besloten niet toe te treden tot de Wereldraad van Kerken, maar wel tot de Internationale Zendingsraad. Inderdaad was de laatste toen een zelfstandige organisatie, maar na de oprichting van de Wereldraad in 1948 te Amsterdam is er toch een steeds verder naar elkaar groeien van beide organisaties te constateren geweest. En dat ligt ook voor de hand. De Wereldraad van Kerken kan zulk een belangrijk internationaal kerkelijk werk als de Zending onmogelijk buiten zijn actieradius houden. Hij zal niet rusten, voordat ook het werk der zending geheel en al onder zijn vleugels gekomen is.

Daarom werd vorig jaar door het Centraal Comité van de Wereldraad besloten tot integratie van de Internationale Zendingsraad in de Wereldraad. De Internationale Raad zal daar volgend jaar zelf over moeten beslissen, terwijl de definitieve beslissing zal worden genomen in de eerste zitting van de Derde Assemblee van de Wereldraad in 1961.

Wanneer deze integratie doorgaat, en die gaat natuurlijk door, kan men niet meer zeggen, dat de Internationale Zendingsraad los staat van de Wereldraad. Integendeel, zij is er dan een integrerend deel van.

Dit stelde de Geref. Kerken voor een gewichtige beslissing. Zij hebben zich nog steeds afzijdig gehouden van de Wereldraad. Deze is, zoals bekend een samenbundeling van Kerken over heel de wereld op grond van de basisformule, dat Jezus Christus is God en Zaligmaker.

Maar uit de praktijk blijkt, dat deze grondslag allerminst ernstig wordt genomen en in geen enkel opzicht Schriftuurlijk wordt verstaan. Kajafas, die de Godheid van Christus loochent, en Christus, die Zijn Godheid belijdt, hebben er om zo te zeggen, een gelijkwaardige plaats. Hiermee kan geen Kerk van Christus, die waarlijk Kerk wil zijn, en fundamenteel belijdt, dat Jezus Christus is de Zoon van God, meegaan.

Ook de Geref. Kerken, al zijn er onder haar voorstanders van een samengaan met de Wereldraad, hebben zich tot op dit ogenblik afzijdig gehouden en hebben geweigerd zich in zulk een organisatie te laten incorporeren.

De vraag, waarvoor de Geref. Kerken werden gesteld, was nu deze of zij bij de Internationale Zendingsraad zouden kunnen blijven, wanneer deze zou zijn geïntegreerd in de Wereldraad.

Advies van Zendingdeputaten was: dat kan! Zoals te begrijpen stuitte dit op heftig verzet. Met name Prof. Dijk liet zijn stem horen. Hij wenste geen enkel contact met de Wereldraad, daar hij deze een bedreiging achtte van het christelijke leven.

De voorstanders beweerden, dat blijven in de Internationale Zendingsraad in het geheel niet betekent, dat men dichter is gekomen bij de Wereldraad. Men moet het woord integratie niet opvatten in de zin van volkomen ondergaan, geheel opgenomen worden in de Wereldraad, maar het zou alleen betekenen een daarmee nauwer in contact treden. Men hoopte voldoende invloed te kunnen uitoefenen op de vorm van de integratie.

Bovendien zou uittreden uit de Internatio-

nale Zendingsraad desastreuze gevolgen hebben voor de Zending. Als voorbeeld werd toen genoemd het op het eind lopen van de Zending van de Chr. Geref. Kerken in Celebes. Dat zou zijn reden hebben in het feit, dat deze kerken geen lid zijn van de Zendingsraad.

Dit laatste is echter volkomen onwaar. Dat wij als kerken onze zendingsarbeid in Celebes moeten beëindigen en omzien naar een ander zendingsveld vindt zijn oorzaak alleen in politieke omstandigheden in Indonesië. Wel blijkt uit deze uitspraak de monopolistische functie van de Zendingsraad.

Het zal inderdaad zo worden, dat Kerken, die geen lid zijn van de Internationale Zendingsraad in hun zendingsarbeid zullen worden bemoeilijkt. We hebben dat reeds ervaren.

Maar daarom bedroeft het ons des te meer, dat de Geref. Kerken gemeend hebben in de Zendingsraad te moeten blijven. Hebben tenslotte utiliteitsoverwegingen over het principe moeten heersen?

We hebben voor onze principes te staan. Liever alleen met Gods hulp dan hulp gezocht, waar we Zijn zegen niet kunnen verwachten.

Door het besluit van de Geref. Synode om in de Internationale Raad te blijven is de scheur, die men door het opheffen van de vervangingsformule trachtte te verkleinen, toch weer verbreed.

Prof. Dijk heeft het goed aan gevoeld, toen hij in Centraal Weekblad schreef: „Want én de vrijgemaakten én de christelijke gereformeerden én de hervormd gereformeerden denken er niet aan om zich met ons te verenigen, wanneer wij de oecumenicitet zoeken in de wereldraad, ook al hebben we de vervangingsformule afgeschafte en al zouden we nog meer prijs geven”.

Het is zo jammer, dat zij, die dicht bij ons staan, ons op het punt van de oecumenische samenwerking het meest in de steek laten.

Wel heeft de Synode bij haar besluit restricties gemaakt. Opnieuw wordt uitgesproken, dat niet wordt meegewerkt aan een eenheid van belijden, die in strijd zou zijn met de eigen belijdenis der Geref. Kerken; dat het zendingswerk alleen mag zijn het brengen van het evangelie van Gods genade in Jezus Christus naar de Heilige Schriften en dat daarnaar de samenwerkende federatie ook heeft te handelen; dat de Internationale Zendingsarbeid in zijn conferenties geen boodschappen laat uitgaan, waartegen één of meer afgevaardigden principiële bezwaren hebben, en dat, indien dit onverhoopt wel mocht geschieden, de Geref. Kerken zich de vrijheid voorbehouden daartegen publiek te getuigen. Dit zijn dezelfde restricties als die van 1946.

Maar kan men dit in ernst verwachten, dat de toekomstige Commissie voor Wereldzending en Evangelisatie, zoals de Raad straks zal heten, een gereformeerd geluid laat horen? Ook in het verleden is het tegendeel reeds duidelijk gebleken. Men zal hier alleen kunnen staan in het compromis. Dat viert in de Wereldraad hoogtij. Maar dit betekent de verkrachting van de Waarheid Gods en de ontoring van Jezus Christus, die nimmer het compromis gezocht heeft. Principiële obstakel sta voor het beginsel.

Het is goed, dat Prof. Oosterhoff op zo duidelijke wijze uiteenzet hoe de stand van zaken is en een Schriftuurlijke houding daartegenover traceert.

Even noodzakelijk is het de eenheid te bevorderen, zoeken en van allen die God naar zijn Woord dienen is het het vals-oecumenische streven waarvan de wereld vol is tegen te staan.

C. V.

**STICHTING
GEREFORM. BEJAARDEN-CENTRUM**
ressort Utrecht-N.Holland

Na vele jaren van voorbereiding heeft het bestuur van de Stichting in zijn vergadering het besluit genomen, aan de brs ir P. Bügel te Groningen en J. Lengkeek te de Bilt, opdracht te geven tot het maken van een voorlopig ontwerp voor het bouwen van een bejaarden-centrum op het daarvoor in ons bezit zijnde terrein te Bilthoven.

Het bestuur is dankbaar dat het nu zover is gekomen en dat deze belangrijke opdracht in eigen kring kon worden geplaatst. Hij zegene de arbeid van deze broeders.

Het tehuis zal ± 70 bejaarden kunnen huisvesten en zal bestaan uit een verzorgings-tehuis voor alleenstaande brs en zrs en bungalows voor echtparen.

In de jaren van voorbereiding is het onomstotelijk komen vast te staan dat er aan zulk een tehuis grote behoefte bestaat en er in dit opzicht veel nood is. Jammer dat er altijd nog een groot aantal kerkleden zijn die deze nood niet zien.

Het bouwen van zulk een tehuis vraagt VEEL geld. Mochten er brs of zrs zijn buiten bovengenoemde ressorten die ook een steentje willen bijdragen tot deze bouw dan kunnen gelden hiervoor worden gestort op giro 75651 van de Crediet- en Effectenbank te Utrecht t.n.v. Stichting Geref. Bejaarden-Centrum, penningm. C. v. Aken.

Senaat der Vereniging van Gereformeerde Studenten te Amsterdam is voor het jaar 1959—1960 als volgt samengesteld:

D. P. van der Voort, Praeses
P. Borgdorff, v. Ostadestr. 102 I,
Ab-actis
E. Kooiman, Fiscus.

KERKNIEUWS

Samenspreking. Op maandag, 16 november, werd in Valthermond een samenspreking gehouden tussen de Chr. Geref. en de Geref. (vrijgem.) kerkeraad aldaar.

Ds T. Brienen (Chr. Geref.) sprak over het genadeverbond. Er waren ook belangstellende gemeenteleden aanwezig. Zowel uit de inleiding alsook uit de levendige bespreking die volgde, bleek duidelijk de hartelijke eensgezindheid die over dit onderwerp tussen de beide kerken bestaat. Voorbereidingen voor een volgende (vierde) samenspreking werden getroffen.

Treebeek. Na des morgens bevestigd te zijn door Ds J. H. v. d. Hoeven van Zwijndrecht deed Ds I. van Til zondag 15 november zijn intree in de Geref. Kerk van Treebeek. Hij bediende het woord uit 1 Kor. 12 : 12, 13.

Adressen. Het adres van de kerkeraad van de Geref. Kerk van Alphen a. d. Rijn is thans P. C. Wolters, Nachtegaalstraat 61 aldaar.

BELIJDEN NAAR HET WOORD

door Lepusculus Vallencis
Nederl. Geloofsbelijdenis in het licht van de H. Schrift.

Volksuitgave f 4.75

FIRMA GROENENDIJK - ROTTERDAM
Slaghekstraat 90—94, telefoon 172610

BETALING ABONNEMENTSGELDEN

Met 1 oktober begon het tweede halfjaar van de derde jaargang van OPBOUW.

Mogen we onze abonnees beleefd verzoeken hun abonnementsgeld zo spoedig mogelijk te storten op onze postrekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenbergen, Zeist met vermelding: voor „OPBOUW”.

De abonnementsprijs is voor een geheel jaar f 10.—, en voor een halfjaar f 5.—.

Een jaarabonnement loopt van 1 april tot 31 maart. Men kan zich echter ook tussentijds als abonnee opgeven.

De administratie.

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 03404 - 2452

Periodieken

Boekwerken

Handeldrukwerk

Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling door storting op giroreken. 233117 t.n.v. Drukkerij Steenbergen, Zeist, met vermelding voor „Opbouw”.

Abonnementsprijs: f 5.- p. halfj. - f 10.- p. jr.
Studenten abonnement f 6.- per jaar.

Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25 per halfjaar - f 12.50 per jaar.